

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
Кіпаренко Олени Леонідівни
«Особливості розвитку вищих психічних функцій у дітей із труднощами
навчання», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі
спеціальності 053 Психологія у галузі знань
05 Соціальні та поведінкові науки

Актуальність теми, яка піднімається у дисертаційному дослідженні Кіпаренко О.Л., є важливою для сучасного суспільства, оскільки розуміння розвитку вищих психічних функцій у дітей із труднощами навчання може сприяти створенню ефективних психологічних та освітніх підходів для поліпшення їхнього благополуччя та самооцінки. Вивчення особливостей когнітивного розвитку у цій групі дітей може вказати на те, як краще адаптувати програми навчання, щоб вони враховували їхні потреби та сприяли їхньому позитивному розвитку. Окрім того, дослідження в цьому напрямку допомагає зрозуміти, які конкретні труднощі можуть виникати у дітей в навчанні та як їх можна адресувати, щоб забезпечити їм рівні можливості у сфері навчання та розвитку.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість наукових положень та висновків, викладених у дисертації Кіпаренко О.Л., підтверджується тим, що теоретико-методологічні позиції дослідження подано аргументовано і коректно. Чітко визначено об'єкт, предмет, мету дослідження та науково-практичні завдання, які потрібно виконати для її досягнення. Методи дослідження, обрані авторкою, адекватні поставленим завданням та надають можливість їх системного вирішення. Надійність і вірогідність результатів дослідження цілком забезпечена методологічною обґрунтованістю вихідних положень, критичним аналізом стану досліджуваної проблеми, використанням дисертанткою широкої джерельної бази та комплексу взаємопов'язаних методів наукового пізнання, репрезентативністю вибірки, поєднанням кількісних та якісних методів аналізу даних дослідження.

Теоретична і практична значущість результатів дослідження полягає у поглибленні уявлень щодо комплексного нейропсихологічного дослідження дитини у системній роботі з подолання шкільних труднощів дитини. Проведене дослідження дає змогу розглянути кожен складову вищої психічної функції не тільки у вигляді достатнього рівня пам'яті, уваги, сприйняття, мислення, мовлення, а й як багатогранну структуру у комплексі роботи енергетичної складової довільної психічної діяльності, можливості отримання, збереження і відтворення зорової, слухової, шкірно-кінестетичної інформації, програмування і контролю довільної психічної діяльності, міжпівкульної взаємодії.

Отримані Кіпаренко О.Л. результати дослідження можуть бути реалізовані у практиці клінічного чи практичного психолога, в тому числі в сенсомоторному або когнітивному напрямку нейропсихологічної корекції; в освітньому процесі підготовки фахівців у галузі дитячої психології.

Вагомою є **наукова новизна** отриманих у дослідженні результатів, яка полягає у тому, що авторкою концептуалізовано проблематику вивчення структури вищих психічних функцій у дітей 7-12 років в контексті шкільних труднощів; поглиблено та уточнено зміст складових, які відносяться до різних функціональних блоків головного мозку дітей, розширено наукові уявлення про вплив кожної складової на рівень шкільного навчання; виявлено специфіку складових функціональних блоків головного мозку, особливостей структури вищих психічних функцій дітей, анамнестичних даних при різних рівнях оволодіння навичкою читання, як основною, яка впливає на рівень шкільних труднощів; виявлено особливості прояву змінних вищих психічних функцій дитини; встановлено та обґрунтовано форми і модель факторів, які входять до трьох функціональних блоків мозку та міжпівкульної взаємодії за двома віковими категоріями дітей; деталізовано індивідуальні нейропсихологічні профілі дітей та генеральний нейропсихологічний фактор, виділено найбільші кореляції, які впливають на труднощі шкільного навчання; встановлено предиктори, де ризики нейропсихологічних порушень у дітей кожної вікової групи є найбільшими для труднощів в оволодінні навичкою читання; адаптовано і стандартизовано методику нейропсихологічного обстеження дітей для виявлення актуального стану вищих психічних функцій; стандартизовано і адаптовано методику діагностики дислексії у дітей.

Апробація результатів дисертації. Слід зазначити, що результати проведеного дослідження, які викладені у дисертації, оприлюднено на науково-практичних конференціях різного рівня. Основні положення й висновки дисертаційної роботи висвітлено у 14 публікаціях авторки, з яких 3 статті у наукових фахових виданнях з психології, 2 статті у наукометричних виданнях, 1 стаття у міжнародному періодичному виданні, 8 публікацій у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Оцінка змісту дисертації, її завершення в цілому. Дисертаційну роботу викладено на 206 сторінках. Робота належно структурована і складається з анотацій, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків та змістовних додатків. Дослідження побудоване на достатній джерельній базі, що складає 183 найменування (з них 92 іноземними мовами). Науковий зміст, термінологія та стиль викладення результатів дослідження відповідає встановленим державним стандартам та вимогам.

Важливим, на наш погляд, є те, що представлене дисертаційне дослідження пов'язане з науковими розробками кафедри диференціальної і спеціальної

психології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова «Дослідження психології ортобіозу людини» (номер державної реєстрації 0116U006605) та «Дослідження психологічного здоров'я особистості: саноцентричний підхід» (номер державної реєстрації 0122U000260).

Загалом дисертаційна робота відзначається чіткістю і логічністю на всіх етапах її виконання – як на етапі обґрунтування наукового апарату дослідження (визначенні актуальності теми, об'єкта, предмета, мети і завдань дослідження, презентації його методологічної бази і методів), так і при викладенні розділів дисертації та її висновків.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його об'єкт і предмет, сформовано мету, викладено завдання та теоретико-методологічні основи, визначено наукову новизну, теоретичне і практичне значення роботи, наведено дані про апробацію отриманих результатів, а також впровадження їх у практику.

У контексті підготовки дисертації були поставлені і реалізовані завдання щодо здійснення теоретико-методологічного аналізу проблеми взаємозв'язку вищих психічних функцій та успішності або неуспішності засвоєння шкільних навичок в зарубіжній і українській літературі; проведення стандартизації і подальшої адаптації методики нейропсихологічного обстеження дитини і методики діагностики дислексії у дітей; створення і дослідження складових індивідуального нейропсихологічного профілю дітей з різним рівнем успішності у школі; визначення зв'язку нейропсихологічного статусу з соціально-демографічними показниками та анамнестичними даними; встановлення предикторів труднощів засвоєння навички читання, як основної серед інших для успішного навчання.

Реалізація зазначених завдань повною мірою описана в трьох розділах дисертації. Так, у першому розділі «Теоретико-методологічні підходи до структури вищих психічних функцій і її впливу на успішність навчання» представлено стан вивчення проблеми розвитку вищих психічних функцій у дітей. Це дозволило визначити, що сучасні психологічні концепції базуються на моделі складної системи, яка сама регулюється і кожна ланка такої системи включає як аферентні, так і еферентні компоненти, і така система характеризується складною і активною психічною діяльністю.

У другому розділі «Методологія та методи вивчення структури вищих психічних функцій і їх впливу на труднощі шкільного навчання» описано вибірку, програму та розкрито методологічну основу емпіричного дослідження структури вищих психічних функцій та особливостей їх розвитку у дітей. Дисертантка переконливо обґрунтовує усі складові методологічного та методичного апарату. Обрані методи дослідження є цілком адекватними змісту роботи. Проведено психометричний аналіз і стандартизацію методики дослідження формування

навички читання у дітей. На основі проведеного дослідження авторка дійшла до висновку, що вплив моторного розвитку на процес оволодіння шкільними навичками показує, що чим раніше виявляються рухові розлади у дитини, тим ефективніше і оптимальніше буде складено корекційний маршрут, що дозволить запобігти певних шкільних проблем у дитини в нормі.

Третій розділ дисертації «Результати дослідження структури вищих психічних функцій у дітей і її зв'язку з оволодінням шкільними навичками» присвячений висвітленню змісту емпіричного дослідження, аналізуються кількісні і якісні результати статистичної обробки даних, наведена їх інтерпретація та узагальнення.

За результатами дослідження структури вищих психічних функцій дитини і їх зв'язку з оволодінням шкільними навичками в першу чергу було створено компонентну структуру нейропсихологічного фактору, який впливає на проблеми шкільної неспішності. Логічним завершенням дисертаційного дослідження є обґрунтовані висновки, що відповідають поставленим завданням та становлять певний внесок у розробку теорії та практики психологічної науки.

Авторкою було визначено кореляти нейропсихологічного статусу з соціально-демографічними показниками та анамнестичними даними шляхом розрахунку коефіцієнтів кореляції Пірсона та точечно-бісеріальних коефіцієнтів кореляції у двох вікових групах. Зазначено, що найбільшу важливість для формування таких порушень в молодшій віковій групі має неухважність та непосидючість в анамнезі (що відповідає основним ознакам СДУГ – Синдрому дефіциту уваги з гіперактивністю) та академічна неспішність та неухважність у старшій віковій групі (що відповідає педагогічним проблемам як діагностичним критеріям).

Дисертаційна робота Кіпаренко О.Л. є результатом самостійних досліджень здобувачки і не містить ознак порушення норм академічної доброчесності.

Акцентуючи увагу на достатньо високому науковому рівні дисертаційної роботи, як у теоретичному, так і практично-впроваджувавальному аспектах, слід виділити окремі зауваження та висловити деякі побажання.

1. У п. 1.2 дисертантка описала базові шкільні навички – читання, письмо і рахункова діяльність. При подальшому аналізі виділено труднощі оволодіння навичкою читання як передумову для подальших шкільних проблем дитини (с. 46). До описової частини було б доречно додати наочну модель даної концепції з урахуванням сучасних наукових поглядів.

2. При описі результатів частотного аналізу соціально-демографічних характеристик досліджених показана збалансована підвибірка за цими характеристиками і є розподіл за статевими ознаками (с. 88). В подальшому не показано окремо за хлопчиками або дівчатками розбіжності в описі результатів.

Тут було б доречно описати такі розбіжності, якщо вони є і додатково такий же опис зробити по правшам і шульгам. Тому що в вибірці також є такі дані (с. 200).

3. У роботі вводиться поняття «індивідуального нейропсихологічного статусу дитини» (с. 128). Бажано пояснити, чому саме таке визначення вибрано і які складові, психологічний зміст у нього включено.

4. В роботі присутні описки (с. 36. описана ліва півкуля і далі описка, наступний опис не правої, а знову лівої півкулі). Проте науковий зміст, термінологія дослідження відповідають встановленим державним стандартам та вимогам.

Проте, висловлені зауваження та пропозиції не впливають на загальну високу оцінку дисертацій, яка є зразком ретельного, змістового і ґрунтовно проведеного дослідження. Зроблені у роботі висновки становлять вагому наукову новизну і теоретичну цінність. Слід наголосити на самостійності дослідження, авторському формулюванні теоретичних засад роботи, оригінальності та винахідливості у розробленні поставлених завдань.

Висновок про відповідність дисертації вимогам. Отже, дисертаційна робота Кіпаренко Олени Леонідівни «Особливості розвитку вищих психічних функцій у дітей із труднощами навчання» є самостійною, завершеною науководослідною роботою, яка за актуальністю, науковою новизною, практичним значенням, обсягом проведених наукових студій відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка Кіпаренко Олена Леонідівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
заслужений працівник освіти України,
завідувач кафедри психології та соціальної роботи
комунального закладу вищої освіти
«Хортицька національна
навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради

Віталій БОЧЕЛЮК

Проректор з наукової роботи
та інноваційної діяльності
Хортицької національної академії

Наталія ГОРДІЄНКО